

L'ateisme del llenguatge, una negativitat quotidiana

quaderndelesidees.press/lateisme-del-llenguatge-una-negativitat-quotidiana/

September 17, 2017

Foto: *Senyalització pública: igualtat i pensament col·lectiu* (foto Freepick).

Si té algun sentit parlar aquí de «noves espiritualitats», si és encara legítim parlar-ne amb aquest nom —«noves (?) espiritualitats (?)»— en un moment en què cerquem, com a subjectes individuals i col·lectius, un camí per trobar-nos com a éssers (humans) més enllà i més ençà de paradigmes polítics i religiosos que no acaben de fer-nos el pes (el pes del nostre pensament, el pes del nostre cos) i que, de fet, esborren la nostra humanitat; si té algun sentit, doncs, al marge de la «novetat» o no del que aquí exposaré, i al marge també de si es tracta d'«espiritualitat» i de l'esperit, de la consciència, l'ànima, un espectre o la ment; si tot això té algun sentit, en definitiva, és només perquè el contingut d'aquest text serà, al mateix temps, una manifestació d'allò que diu. És a dir: cerco aquí un text que analitzi i sigui, en un què i un com alhora, simultaneïtat de teoria i pràctica, vida i vida, allò que volem ser i allò que no som. Un text, per (no) acabar de dir-ho d'un cop, aquest text que, en les seves anàlisis i en la seva construcció, es doni a llegir no com a teoria, sinó com una praxis, en si mateix, d'un ateisme que és tan nou com vell. La «nova espiritualitat» que cerco és, d'entrada, un ateisme que comença així: una nova performativitat del llenguatge —quan dir(-ho) és fer(-ho).

Parlar els uns amb els altres, provar de veure-hi més clar col·lectivament allà on un sol no fa sinó topar amb els seus propis límits: des dels diàlegs de Plató fins als seminaris actuals, passant per les objeccions i respostes que Descartes incloïa al cos mateix dels seus llibres fins als llibres escrits a quatre mans o més; i passant també pels innombrables espais des-sacralitzats, com poden ser la taula d'un bar o a casa, on dues persones o més, assegudes al sofà, intercanvien reflexions. Tot pensament és, més o menys explícitament, comú per (almenys) dues raons: tot pensament està fet de cites,

ecos, derives, converses i preguntes compartides més o menys inconscientment amb els altres; i tot pensament afecta, més o menys directament i pel mer fet de ser un «pensament», a tots els que pensen, és a dir, a totes i tots. Pensar és, necessàriament, una acció en comú, col·lectiva i històrica.

a a	h hac	o o	v ve (baixa)
b be (alta)	i i	p pe	w ve doble
c ce	j jota	q cu	x ics, xeix
d de	k ca	r erra	y i grega
e e	l ela	s essa	z zeta
f efa	m ema	t te	
g ge	n ena	u u	

Foto: 26 lletres atees amb llur nom.

Tenim així un principi de tots els principis, com diria Husserl, o un manament, com dirien certes religions: cal assumir aquest «*a priori* col·lectiu» del pensament com a (des)fonament de tota reflexió; un *a priori* que no fa sinó arrelar tot pensament en un present, en una història compartida que és meua i de tots¹. L'*a priori* col·lectiu del pensament, doncs, és saber que allò que provo de pensar i expressar és i no és meu, que en sóc i no sóc l'autor, l'origen, el subjecte. «*Je n'ai qu'une langue, et ce n'est pas la mienne*», deia Derrida a *El monolingüisme de l'altre*², i aquí podríem afegir: «*Tinc molts pensaments, però cap ni un no és meu*». Així definida, doncs, aquesta posició de pensament i escriptura obre —i obre aquest mateix text a— un espai de transcendència —quotidià i històric— on l'assumpció de l'*a priori* col·lectiu equival a acceptar la igualtat de la capacitat per pensar de totes i tots i, per tant, la igualtat dels interlocutors. No hi ha Déu, doncs, ni Crist, ni Krishna, tampoc bisbe o mestre embrutidor que domini naturalment l'espai de pensament. L'ateisme que reivindicuem aquí, amb un text que no és només un text, és llavors un espai obert pel pensament com a pensament col·lectiu: és una transcendència que ens ronda com un espectre.

—I què en fem de profetes, mestres, autoritats diverses i d'altres savis?

—Si són savis, son ateus en aquest sentit, no?

—I si el pensament és apriorísticament col·lectiu, què en fem dels drets d'autor, de la propietat intel·lectual?

—Això rai, ens els mengem tots. Estem morts de gana...

Ja ho diu el company Marc Ferreiro, a la seva manera:

Actualmente, las nuevas espiritualidades se encuentran en el calculado valor mercantil de un mercado que no solo abarca como mercado mundial toda la tierra, sino que mercadea dentro de la misma esencia de la existencia.

Hem de defugir i combatre la propietat i el mercadeig del pensament, és a dir, tota reflexió massa mediatitzada i apropiada, tota autora i autor massa consensualment reconegut o autoritzat per institucions oficials i drets legals, tota nova espiritualitat venuda com a camí de plenitud, a bon preu. El pensament no es ven ni és apropiable, desautoritza tot dret i no atorga cap plenitud perquè no *val* res. El pensament que anem

descriuint aquí, que anem *fer* aquí, és la retenció de tots els que ens han precedit en la història, és la inscripció en el nostre present i també l'obertura que crida i apel·la a tot pensament futur. El pensament no és sinó l'obertura d'un espai amb un mateix i més enllà d'un mateix. No té cap (altre) valor.

Foto: *Tots i totes som capellans del com* (foto Freepick).

Aquesta transcendència oberta pel pensament —com a pensament col·lectiu, que ens afecta a totes i es fonamenta en la igualtat dels interlocutors— no és un espai identificable, no té una realitat substancial, no existeix enlloc com a tal. La teoria poc hi pot fer si vol categoritzar-la, no la copsarà pas aquesta transcendència, ja que només esdevé quan es produeix un cert procés, una sèrie de pràctiques que posen en joc allò que som i no som. És a dir, la transcendència de l'ateisme que estem provant aquí, provant de manifestar en paraules, requereix d'una pragmàtica, d'un engatjament pràctic que defuig la vana buidor de paraules i conceptes, la banalitat buida del pseudopensament, que no és sinó la creença en el pensament descontextualitzat, pretesament lliure de reflexionar *extra mundum*, per dir-ho així.

La transcendència de l'ateisme és, doncs, un *fer* (*faire la vérité*, diu Derrida a *Circumfessió* citant alhora Sant Agustí³): *fer pensament* vol dir, en definitiva, posar íntimament en joc allò que som i no som en una praxis de negativitat sempre contextualitzada.

De praxis de negativitat contextualitzada n'hi ha totes les que puguem imaginar. A qualsevol lloc, en qualsevol moment, dutes a terme per qualsevol persona. «*La capacité de n'importe qui*», diu Rancière, *de n'importe qui, ni où, ni quand*, podríem precisar... Si el pensament, com deia, és col·lectiu per definició, més o menys explícitament, si sempre afecta, com a tal, a totes aquelles que pensen —és a dir, a tots els humans—, si pressuposa la igualtat dels interlocutors i és un fer, una praxis; si el pensament és llavors descrit així, en conseqüència, tothom a tot arreu i a tota hora pot dur-lo a terme, fer-lo esdevenir i, per tant, obrir un espai de transcendència que no és sinó una praxis, un procés de «negativitat» contextualitzada. Vull dir negativitat de la «bona»: un NO que no destrueix sinó que suspèn, que desconnecta sense anihilar, deixant així una llum encesa, un lligam ben tens entre allò que nega i la negació mateixa. Un NO que des-

identifica allò que som, allò que és tal moment i tal lloc, per alliberar-lo del seu significat consensuat. Un NO que trobem, paradigmàticament, en la definició de l'art o de la literatura: «el món NO és així, això NO és el que hi ha», ens diu cada quadre, cada instal·lació, cada poema, cada novel·la. Com el NO de la mandra de Duchamp, per exemple, i el NO de la indolència de Keats. O també el NO de la vaga encapçalada per Lisístrata. Un NO polític en el seu sentit més profund: sense aquest NO, no hi ha transcendència, no hi ha cap possibilitat de «nova espiritualitat» que valgui la pena, és a dir, radicalment atea.

L'ateisme és, doncs, un NO com una casa, la casa on volem viure els qui no creiem en Déu, els i les que volem recuperar l'espai de transcendència usurpat per les religions o pràctiques sincretistes i especialment, avui en dia, pels diners com a pretesa font de llibertat. Abans de Yahvé i Jesucrist i Al·là, abans de tota energia, de tot karma i canalització, abans de tota il·luminació còsmica, hi ha un NO divinament ateu. Té molta energia, molt bon karma i no té preu!

MF ho diu, de nou, a la seva manera:

Somos hoy seres a la deriva, como pecios en el océano de la vida. Así, todo sentido se ha vuelto absurdo. Este sinsentido del sentido es, sin embargo, un tesoro inagotable. Ese fracaso (y error) es precisamente la fuerza suprema de la experiencia humana.

De l'absència de sentit positiu, en definitiva, traiem un tresor inesgotable fet d'un NO preciós.

Més enllà de l'art i la literatura, de la mandra de Duchamp i de Lisístrata, hi ha també un NO quotidià. És el NO del llenguatge que fem dia i nit.

Foto: *Atheist Station, Gallitzin by The Last Cookie (CC BY 2.0).*

Perquè del llenguatge se'n fa, en efecte, un ús quotidià. L'utilitzem per comunicar-nos milers de cops al dia, i sovint oblidem que el llenguatge no és un instrument, no és una eina. Més que una eina, el llenguatge fa món. Quan Heidegger escriu que «el llenguatge és la casa de l'ésser», jo no ho interpreto com una voluntat de desresponsabilitzar-nos del llenguatge, de reduir a la indiferència tota intenció d'autor en el llenguatge perquè

és ell el que parla per mi. L'interpreto més aviat com l'acceptació que el llenguatge ens habita i ens fa d'habitatge, que no és llavors una eina que podem utilitzar com un martell, exterior a nosaltres. Ara bé, seguint la negativitat que anem descrivint aquí, jo no diria que «el llenguatge és la casa de l'ésser», sinó més aviat, en un altre sentit, podríem dir que «el llenguatge és la casa del no-ésser».

El company Felip Martí-Jufresa ho diu així:

El subjecte no és l'aquí de l'ésser (*Da-sein*), sinó l'aquí del no-ésser (*Da-nicht-sein*)⁴.

El que m'interessa és allunyar-nos un moment de l'«eina» del llenguatge per insistir en el seu poder de transcendència: el llenguatge com a praxis quotidiana on es pot dur a terme, en efecte, una negativitat contextualitzada. Per això, precisament, tenim la possibilitat de transcendir-nos en qualsevol moment, la tenim aquí, sí, a la punta dels dits, a la punta de la llengua: cada cop que parlem podem confirmar el consens del que sóc, penso, dic, veig, sento i visc, validant els meus predicats fisiològics, ètnics, socials, culturals, etc.; o bé puc negar-los —suspènre'ls, desconnectar aquest predicats— per obrir un espai de transcendència on jo pugui ser i no ser allò que sóc.

Quina sorpresa trobar-me, doncs, amb aquesta afirmació del grup francès Tiquun, seguint la línia d'Agamben, sí... tota una «bona nova», sembla que anem plegats cap a llocs semblants. Tiquun escriu: «*Dejar ser. Dejar ser la abertura entre el sujeto y sus predicados. El abismo de la presencia*⁵».

Aquest ésser-i-no-ésser, aquesta desconexió dels predicats, l'anomeno *ésser-com*: no es tracta, doncs, de ser home, adult, blanc, heterosexual, europeu, català, professor, etc., sinó que es tracta de ser tot això sota el modificador *com*. Ser-com home, adult, blanc, heterosexual, europeu, català, professor, etc., és a dir, que el meu ser, sentir, viure, pensar, parlar estigui efectivament en tensió: condicionat però no determinat pels meus predicats. O per dir-ho ras i curt: ser-com és ésser-i-no-ésser en una dialèctica infinita: «Aquil·les és (com) un lleó», és a dir, és-i-no-és un lleó. La metàfora viva, en deia Ricoeur.

I seguint avall o amunt aquest camí, el parlar que correspon a aquest ser-com i introdueix una negativitat contextualitzada l'anomeno *parlar-com*.

Arribats a aquest punt, podríem donar alguns exemples trivials de l'ésser-com que possibilita el parlar-com, i del parlar-com que possibilita l'ésser-com:

Foto: *Negative by Rising Damp (CC BY) 2.0.*

- Jo començo la frase i tu l'acabes, a veure si te'n surts i saps donar exemples quotidians...
- D'acord, però no és fàcil, no sóc un expert...
- Vinga, la primera: Quan el director d'una empresa ja no és, sinó que és-com...
- ... [rumia nerviós]
- Au, vinga!
- Espera, estic rumiant...
- Em sembla que, en aquest text, hi ha molta retòrica i poca aplicació quotidiana, com pretén el subtítol...
- Espera... no tot és immediat en el pensament... Espera, sí, ja ho tinc: quan el director d'una empresa és-com, ja no parla sinó que parla-com...
- I què vol dir? Com parlar-com amb els seus treballadors?
- Doncs quan el director d'una empresa és-com i parla-com, ja no s'adreça als treballadors amb l'autoritat que li atorga la propietat de la fàbrica, sinó que s'adreça a les persones que hi treballen a través de la figura de «treballador», fragilitzant així la seva condició de propietari.
- I quan el professor parla-com...
- ... doncs ja no s'adreça als seus estudiants des de la seva posició oficial de mestre reconegut, sinó que s'adreça a les persones que estudien a través de la figura d'«alumne», posant en joc constantment la seva posició reconeguda institucionalment.
- I llavors quan una mare parla-com...
- ... la mare ja no s'adreça als seus fills reclamant una obediència natural, sinó que s'adreça a les persones que ha parit a través de la figura de «fill/filla», possibilitant que la naturalitat de la relació d'engendrament deixi lloc també a la llibertat.
- Molt rebé, nano, ara ho entenc millor. És quan parlo amb tu que hi veig clar...
- O que hi veus-com...

En definitiva —tot i que mai acabarem de dir-ho del tot, definitivament—, hom només pot ésser-com quan parla-com, i tot ésser-com implica un parlar-com. Això vol dir, en qualsevol cas: posar en marxa un procés de negativitat contextualitzada que suspèn, que desconnecta en un moment i lloc precisos allò que naturalment hom és, pensa, diu, veu, sent o viu per tal d'obrir la transcendència atea de la nostra subjectivitat.

Si haguéssim de concloure... si hem de concloure com a mínim aquest text, podríem

afirmar que el llenguatge pot ser quotidianament l'espai de l'ateisme. Un entre d'altres, esclar! El llenguatge-del-com és efectivament una «nova espiritualitat», si volem anomenar-la així, tan potent que sovint passa desapercebuda, tan dèbil que sovint li usurpen la seva força: el discurs del polític a l'atri del parlament, l'homilia del capellà des de l'altar, el filòsof mediàtic al plató de televisió o el guru de torn des del seu púlpit no són sinó formes de posar en escena i apropiar-se la capacitat de transcendència del llenguatge que tenim en comú. El llenguatge-del-com és un llenguatge dèbil, és cert, però no és sinó aquesta, en definitiva, la capacitat ateuçant de la paraula: no és una «nova» espiritualitat, és més vell que l'anar a peu, i potser ni tan sols és «espiritual» de tan profundament atea com és.

A la punta de la llengua, performàticament, tenim la potència del NO.

A la punta de la llengua, performàticament, tot pot ser com.

Xavier Bassas

---

1. 1. Vegeu E. Husserl, *L'origen de la geometria a Husserliana VI*, ed. M. Nijhoff, La Haja, apèndix III, p. 373. ⇐
2. 2. Jacques Derrida, *Le monolingüisme de l'autre*, Galilée, París, 1996, p. 13, *et passim*. ⇐
3. 3. Jacques Derrida i Geoffrey Bennington, *Jacques Derrida*, eds. du Seuil, París, 1991, p.48-49. ⇐
4. 4. F. Martí-Jufresa, *Vigir i badar. Ontologia de la dominació i anarquisme metafísic*, Ed. Afers-Mirmanda, Catarroja, 2016, p. 216. ⇐
5. 5. Tiqqun, *¿Cómo hacer?*, ed. Pensaré Cartoneras, Planeta Tierra, 2015, p. 19. ⇐

Xavier Bassas

Filòsof i traductor. Doctor en

Filologia Francesa i Filosofia per la

Universitat de la Sorbona-París IV i per la Universitat de Barcelona, on ensenya actualment en el Departament d'Estudis Francesos. Els seus treballs es concentren en la fenomenologia i el llenguatge, així com en la reflexió entre estètica i política. [...]

Llegir més

Xavier Bassas